

mek- tup- lar

ALMANCA'DAN ÇEVİRENİ NURİYE GELMEK
TAYIN HAZIRLAYAN: VOLKER MICHELS - ANNE CARLSSON

Nobel
Edebiyat
Ödülü

DÜNYA EDEBİYATI

hermann hesse
thomas mann

MEKTUPLAR

Hermann Hesse - Thomas Mann

TİMAŞ YAYINLARI | 4165
Dünya Edebiyatı Dizisi | 38

YAYIN YÖNETMENİ
İhsan Sönmez

EDİTÖR
Ayşe Tuba Ayman

KAPAK TASARIMI
Ravza Kızıltuğ

İÇ TASARIM
Tamer Turp

1. BASKI
Şubat 2017, İstanbul

ISBN

ISBN: 978-605-08-2473-5

TİMAŞ YAYINLARI

Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24
P.K. 50 Sirkeci / İstanbul

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
facebook.com/timasyayingrubu
twitter.com/timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 12364

BASKI VE CILT
Sistem Matbaacılık
Yılanlı Ayazma Sok. No: 8
Davutpaşa-Topkapı/İstanbul
Telefon: (0212) 482 11 01
Matbaa Sertifika No: 16086

YAYIN HAKLARI

© *Briefwechsel* – Hermann Hesse und Thomas Mann orijinal adıyla Suhrkamp Verlag Frankfurt am Main tarafından 1968 yılında yayımlanan bu kitabın Türkiye'deki yayım hakları Kalem Ajans ile anlaşmalı olarak Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir. İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

HERMANN HESSE

Hermann Hesse, 1877'de Almanya'da, Calw kasabasında dünyaya geldi. İlahiyat eğitimini yarıda bırakarak kitapçıda çalışmaya başladı, ardından 1904'te yazarlık kariyerine yöneldi. I. Dünya Savaşı'nda Alman militarizmini protesto etmek için İsviçre'ye yerleşen, II. Dünya Savaşı'nda hem Nazilerin hem de antifaşistlerin ağır eleştirilerine maruz kalan Hesse, bu ortamın, sorunlu aile yaşamının ve savaş esirlerine yardım çalışmalarının sonucu olarak ağır bir bunalıma girdi. Psikanalize, Doğu edebiyatına ve mistisizmine düşkünlüğü, ayrıca sorunlarına çözümü Doğu felsefesinde arayışı, 1960 yıllarında canlanan Budizm ve Zen Budizmi akımlarının da yardımıyla özellikle Amerikan hippie gençliği arasında en çok okunan yazarlar arasına girmesine neden oldu. Romanları, şiirleri, öyküleri, edebiyat kritik yazıları ve eleştirileriyle dünya çapında üne kavuştu ve 1946 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görüldü. *Bozkırkurdu*, *Boncuk Oyunu*, *Sidhartha*, *Narziss ve Goldmund* klasikleşmiş eserleri arasında yer alır. Hermann Hesse, 1962 yılında İsviçre'nin Montagnola Kasabası'nda hayata gözlerini yumdu.

THOMAS MANN

1875 yılında Lübeck, Almanya'da dünyaya gelen Thomas Mann bir tüccar ailesinin çocuğuydu. Varlıklı ailesi sayesinde iyi bir eğitim gördü, ancak babası ölünce üniversite eğitimini tamamlayamadı. Hitler iktidara gelince sürgüne gönderilen Mann, 1936'da da Alman vatandaşlığından çıkarıldı. Önce İsviçre'ye ardından, ABD'ye göç etti. 1944'te ABD vatandaşlığı aldı, ancak 1952'de yeniden İsviçre'ye döndü ve hayatının sonuna kadar burada kaldı. Yaşamı boyunca çeşitli ülkelere sığınan Thomas Mann, bundan sonra romanlarında çağımızın sorunlarına çağrışımlar getiren büyük mitosları da işledi. Thomas Mann, burjuva geleneklerine ve ahlakına karşı çıkan kesin ve gerçekçi gözlemleriyle natüralist bir yazardır. 1929 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görüldü. *Doktor Faustus*, *Yusuf ve Kardeşleri*, *Buddenbrooklar*, *Büyük Dağ* klasikleşmiş eserleri arasında yer alır. 12 Ağustos 1955'te, seksen yaşında Zürih'te yaşamını yitirdi.

ÖNSÖZ

İsviçreli edebiyat eleştirmeni Otto Basler (1902-1984) bize karakteristik bir anekdot anlatmıştı. Basler iki yazarın da yakın arkadaşıydı, bir gün onları Aargau'daki evinde misafir ediyordu. 6 Temmuz 1950'de Thomas Mann evinin kapısının önünde dikilirken, Basler onu Schiller'in şu sözüyle karşıladı: "Ne değerli, sadık bir misafir! Ondan daha iyisi henüz bu eşikten adımını atmadı." Thomas Mann bir anlığına duraksadı, adımını basamaktan geri çekti ve Basler'e muzipçe karşılık verdi: "Yani, sevgili arkadaşım Hermann Hesse'nin içeride olmadığını mı söylüyorsunuz?" "Hayır, içeride," dedi Basler, "ama o diğer kapıdan girdi." Thomas Mann, "Öyle mi!" diye cevapladı ve neşeyle içeri girdi.

İlişkilerinin böyle karşılıklı bir değer verme halini alması, muhtemelen yirmi yıl sürdü. Hermann Hesse, meslektaşını "hızır bir alaycı" olarak adlandıırırdı. Hermann Hesse ise Thomas Mann için; "Alman yavanlığının kafeslerindeki kanyaların arasında duran bir bülbül"dü. Onları önce ayıran, ama sonunda yine birbirlerine bağlayan şey; Thomas Mann'ın 1937'de Hermann Hesse'nin altmışıncı yaş gününde yazdığı övgüde söylediği gibi "aralarındaki benzerliklerden olduğu kadar farklılıklardan da beslenmeleri"ydi.

Özgürleşmek ve göğe yükselmek için ne kadar çaba harcasak da köklerimizden asla kurtulamayız. Çocukluğumuzun yaşamımızdaki tayin edici etkisi baki kalır, yolumuzu bulmaya çalışırken bu geçmişin araçlarını her zaman kullanırız. Yüz-

yılımızın Alman edebiyatını çalışmak için, Thomas Mann ve Hermann Hesse'nin yazgularından ve eserlerinden daha iyi araçlar olamaz, çünkü onlar kendi dönemlerinin muhtemelen dünyadaki en etkili temsilcileriydiler. Tüm kurtulma çabalarına rağmen, yaşam tarzlarına varana kadar babalarının oğulları olarak kaldılar: Biri Kuzey Almanyalı bir burjuvanın, halk arasında bilinen şekliyle senatörün oğlu, diğeri Güney Almanyalı bir misyoner öğrencisinin oğlu.

İkisi de yuvadan koştular, bu yüzden köklerinin geride kalan hamileri onları “yedikleri kaba pisleyen hainler” olarak suçladı. Onlarsa köklerinden aldıkları mirasla neler yarattılar! Thomas Mann, kuşaklardır devreden Lübeckli bir tüccar ailesinin sağladığı malzeme zenginliğini, büyük aile çevresinin kendine has bilgi yığını olmaktan çıkardı ve milyonlarca okurun faydalanması için insanlığın hizmetine sundu. Hermann Hesse'nin atalarının Hintlileri dinlerinden döndürmek ve kendilerine tabi kılmak için yürüttükleri sözde misyonerlik faaliyetleri, Hesse'yi Avrupa merkezli, mezhepsel ve kolonyal kibri yeniden gözden geçirmeye itti. Bu durum; Budist, Hindu ve Taoçu zihniyetin, romantik bütünleşme gücü sayesinde, Hıristiyan kilisesinin tek başına var olma hastalığını ortaklıkları pekiştiren köprüler kurma yoluyla aşmak için Batı'da popülerleşmesinden kaynaklandı. Çalışma yaşamının, maddi kazanç ve yükselme hırsı uğruna girilen saldırgan yarışın, uygarlığın intiharına sebep olması kaçınılmazdı; bunun panzehiri olan münzevi bir hayat, ancak çözümü kaçmakta bulan, bir din bilimcisinin oğlu olan Hermann Hesse'ninki kadar inandırıcı ve geride böylesine hatırlanmaya değer dersler bırakmış olarak tecrübe edilebilirdi.

Thomas Mann ve ondan iki yaş genç olan Hermann Hesse'nin tarihsel etkileri ve dünya çapında gördükleri saygı –okur kit-

leleri açık bir biçimde farklılaşsa da– hemen hemen ortaktır. On dörtlü yaşlardan otuz beşli yaşlara kadar, Hermann Hesse okuyan yükseköğrenim öğrencilerini saysak da saymasak da, okur kitlesi tamamen aynı; daha ileriki yaşlarında, iş hayatını ve onun gerektirdiği zorunlu mesaiyi geride bıraktıktan sonra, Thomas Mann'ın kitaplarına başvuranlar daha çok her yaştan profesyonel ve kariyer yapmak isteyen genç akademisyenlerdi. Bu farklılık, özellikle sosyal çevrelerinin, eğilimlerinin ve iddialarının farklılığından kaynaklanır. Ve bunca farklılığa rağmen, eserlerinin konumlanışı oldukça benzerdir.

Thomas Mann, Hermann Hesse'ye yetmiş beşinci yaş günü vesilesiyle yazdığı kutlama mektubunu şöyle bitirir:

“Hoşça kal! Bize hayallerin, oyunun ve biçimin tesellisinin bahşedildiği gözyaşı vadisi yolculuğunun sevgili, sadık yol arkadaşı, hoşça kal!”

Hayallerin tesellisi? Hermann Hesse de Thomas Mann gibi çocukluğundan beri, güçlkle katlandığı gündelik yaşamdan hayal dünyasına kaçmaya alıştı. Zaten ailelerinin ve okullarının beklentileri onları rahatsız ediyordu. Bu beklentileri gerçekleştirememeleri ise Thomas Mann ve Hermann Hesse'nin yaşamına yön veren ve onların bir noktada buluşmasını sağlayan bir travmaydı. Onları daha lisedeyken başarısızlığa mahkûm eden şey ise karnelerine yazılanın tersiydi. Başarısızlık, yeteneksizlikten ya da isteksizlikten kaynaklanmıyordu; bilakis ailelerinin gelecek planlarını ve okulun eğitimden beklentilerini karşılamalarını ve lisedeki bilgi akışının kurallarına normatif bir hızla uymalarını engelleyen şey, yeteneklerinin ve öğrenme isteklerinin gereğinden fazla olmasıydı. En geniş yelpazedeki bilgi yığını en kısa sürede, düşünce süzgecinden geçirilmeden depolama ve istendiğinde

otomatik olarak sunma eğitimini kaldıramayanlar, avare ve dik kafalı hayalciler olarak görülüyorlardı. Öğretilenler, kimi uğraştırdıysa ve tahrik ettiyse bu kişiler geride kaldılar ve treni kaçırdılar; Hesse'nin *Çarklar Arasında* romanının genç Hans Giebenrath'ına Homeros'un Odyssei'sinin ya da Thomas Mann'ın *Tonio Kröger* hikâyesinin aynı isimdeki karakterine Schiller'in *Don Carlos*'unun yaptığı gibi. Çünkü sürekli yeni bilgi akışı, bu gerekliliği, yani bilginin onlara nüfuz etmesini engelliyordu. Bilginin hızlı aktarım zorunluluğundan duyduğu tiksinti, Hermann Hesse gibi Thomas Mann'ı da, yüksek liseyi¹ “terk diplomasıyla”² bırakmaya itti. Hesse on altı yaşında, Thomas Mann iki kez sınıf tekrarı yaptığı için on sekiz yaşında okulu bıraktı. Bu her ikisi için de önemli sonuçlar doğuran bir kırılma oldu; çünkü bu yüzden özsayıgıların aşağılanması, onları hayal âleminde ve atalet halinde olma suçlamasının aksini ispat etmeye, bu suçlamaya karşı delil sunmaya, bir başarı göstererek kendilerini kanıtlamaya itti. Bu başarı, lise bilgisi ve akademik bilgi aktarımıyla ulaşılabilecek olan her şeyin çok üstünde bir kavrama, gayret ve öğrenme becerisi anlamına geliyordu. Diğer pek çok şeyin yanında, Thomas Mann'ın son eseri *Felix Krull*'da 1909'da tasarladığı dolandırıcı motifini yeniden işlemesi ve aynı şekilde Hermann Hesse'nin yetmiş yaşından sonra hâlâ lise bitirme sınavından önceki üç yılı, kendi sözleriyle “belki bazı şeylerin doğru olması” için telafi etmeyi hayal etmesi, bu erken dönem travmasının çözülmediğini gösteriyor.

1 *Gymnasium*, lisenin üstünde eğitim veren ve amacı öğrencileri üniversiteye hazırlamak olan Alman eğitim sisteminde bir tür yüksek lise. (ç.n.)

2 *Sekundareife*, yüksek liseden mezun olmadan üç yıl önce okul bırakıldığında verilen terk diploması. Bu sistemde okul bırakılsa bile varılan aşamaya kadar diploma verilebilmektedir. (ç.n.)

Thomas Mann'ın anlatım esasına dayalı eserlerindeki itici güç, kendisinin “gerçeklikten alınan yüce intikam” olarak adlandırıldığı bir tarzıdır. Bu tarz Thomas Mann'ı, onu iki kez sınıfta kalmaya layık görenlere kitaplarında göstermek için, kendi “Faust bilgilerini” neredeyse bütün akademik disiplin ve bilgi dallarından devşirmeye teşvik etti. Bu yüzden *Majesteleri Kral* uzun vadede ekonomi politik içinde bir yolculuk; *Büyülü Dağ* tıp ve savaş öncesi yılların fikir hareketleri ansiklopedisi, *Yusuf* romanları arkeolojik-etnolojik kültür tarihi gibi okunabilir. Aynı zamanda bilim uzmanı olan Thomas Mann'a, düpedüz kıskanç bir saygıyla bakılmış ve bu araştırmacı tutumu ona, tahmin edilebileceği gibi, büyük bir haz ve nükteli bir hoşnutlukla karşıladığı çok farklı disiplinlerden fahri doktora unvanları getirmiştir.

Hesse ise arkasında üç bini aşkın kitap eleştirisinden oluşan bir kültür eleştirmenliği birikimi bıraktı. Yüzyılın başından ellilere kadar bir şekilde Alman yayıncılığını yorumladı, besledi ve ona eşlik etti. Öyle ki dürüst Kurt Tucholsky, *Weltbühne* gazetesinde, “Almanya’da Hesse’nin kitap eleştirmenliğinin bir benzeri yoktur. Herbirinden bir şeyler öğrenmek, aslında pek çok şey öğrenmek mümkün,” diye yazmaktan kaçınmamıştır. Hesse, bir araya getirildiği takdirde dört bin sayfalık beş cildi dolduracak kadar büyük olan bu eğitsel panoramayı kitap haline getirmedi. Bu yazılar, Hesse’nin ömrü boyunca altmış farklı Alman ve yabancı yayın organına dağılmış olarak kaldı ve mirasının en görkemli sürprizleri arasında yer aldı. Thomas Mann’dan farklı, ama eğitsel sevgi³ açısından oldukça benzer bir şekilde Hesse, her akademisyeni utandıracak derecede planlanmış bir eğitimle ve verimle eksikliğini kapattı.

3 Alm. *pädagogischer Eros*, ing. *didactic eros*, eğitimin büyük bir tutkuyla, ıptıla ile yapılması, arzulanması anlamını taşır. (ç.n.)

Thomas Mann'ın kitaplarının farklı örtüler altında sürekli tekrar eden temel motiflerinden biri; kaygısızlığa ve rahatlığın inceliğine duyulan özlem dolu kıskançlık, kaygısız ve amaçsız oldukları oranda yaşamları kolaylaşan normal ve uyumlu insanlara karşı hissedilen yetersizlik duygusudur. Bu, okuldaki şiddetten ve babasının kariyerine yönelik kararlı beklentilerinin –altında ezildiği– ağırlığından kaçmak için müziği bir sığınak olan gören küçük Hanno Buddenbrook'un; aynı zamanda ağır başlı, düşünceli hali Hans Hansen ve Inge Holm'un olağanüstü cazibeleriyle uyuşmadığı için hasretle sevdiği bu kişilerin vurdumduymazlıklarından dolayı onlar tarafından asla eşit olarak kabul edilemeyen ve aynı derecede seilmeyen, yaşamın acemisi Tonio Kröger'in de yazgısıdır. Thomas Mann, 1901'de ağabeyi Heinrich'e, "Sürekliliğini sağlayamamama rağmen, her zaman zeki insanları sevecek kadar aptalım," diye yazar. Aynı motif, *Buddenbrooklar*'ın başarısından sonra oldukça özgüven kazanmış olan otuzlu yılların romanı *Majesteleri Kral*'da geri döner. Thomas Mann bu kez yetersizlik duygusunu sadece kusurdan fazlasını ifade eden bir şey olarak değil, aynı zamanda temsil edici nitelikte bir ayrıcalık olarak görmeye ve biçimlendirmeye başlar. Bu yüzden *Majesteleri Kral*'ın Prens Klaus Heinrich'i, artık Hanno Buddenbrook ve Tonio Kröger gibi sanata sığınan bir burjuva değil, bir veliahttır. Onun kusuru bedensel bir kusurdur. Sakat kolu, normal olanların kaygısızlığını ondan alır; eksikliğini kapatmak için aynı yazarın yaptığı gibi, kendisini başarıda ve görevini hakkıyla yerine getirmede en ileri noktaya taşır. Üstelik bunu, kaygısız bir sanayici kızıyla milyonlar değerinde bir evlilik yapıp hem soysuzlaşmayı hem de prensliğin umutsuz finansal durumunu savuşturarak gerçekleştirir. Kahramanla mucidi arasındaki biyografik benzerlikler çok açıktır. Vaktiyle Thomas Mann da varlıklı bir profesör ailesinden gelen lise

mezunu Katia Prinhsheim'la evlenmiştir. Karısının yaşamla baş etme yeteneği, onun eksikliğini dengelemiş ve Pringsheim'ın burjuva eğitimine dayanan kökleri, başarısız lise öğrencisinin akademik üst orta sınıf içine girmesini sağlamıştır. Prens Klaus Heinrich *leistungsethiker*⁴ Thomas Mann'ın; Richard Wagner, Schiller ve Goethe'nin halefi ve veliahtı rolüyle ileride girişeceği cilveli ilişkiyi nasıl yavaş yavaş meşrulaştırdıysa, sonuç olarak Thomas Mann'ın Almanya'nın Öğretmeni⁵ olarak duyduğu özgüven, bugün muhtemelen sadece okuma yazması olmayanlar tarafından kibir olarak algılanabilir. (Onun, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki sürgün yıllarında söylediği cesurca ve hiç de haksız olmayan sözünü biliyoruz: "Ait olduğum yer Alman kültürüdür.")

Değersizlik hissi, dünyadan bihaber Simplicismus⁶ örneğini; dünyayı, her mutad dünya kavrayışının yapabileceğinden daha iyi anlamaya zorladı ve kendisini her türlü okul bilgisinin cehaletinden uzak tuttu. Fakat bilgiye aç dolandırıcı *Fleix Krull*'u, *Büyülü Dağ*'ın cahil Hans Castrop'uyla, *Yusuf* romanlarının dalgın ve bu yüzden de hayallere dalabilme becerisine sahip Yusuf'uyla; şeytanla yaptığı anlaşmanın sonucunda zührevi hastalığın kendisini dâhi yaptığı Doktor Faustus ve son olarak bir günahla dünyaya gelmiş ve ensestle yaşamını devam ettiren Gregorius'la lanetlenmiş bir ruha dönüştürdü; kusuru ve günahı ise *seçilmişliğe* ve en sonunda papalığa yükseltti.

4 *Leistungsethiker*, Thomas Mann'ın makalelerinde sıkça kullandığı bir kavram: Başarı uğruna her şeyi feda ederek çalışma anlamına geliyor. (ç.n.)

5 *Präzeptor Germaniae*, Ortaçağ'da, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu döneminde eğitici eserler veren önemli kişiler için kullanılan onurlandırıcı bir unvan.

6 Hans Jakob Cristoffel von Grimmelshausen'in romanı *Simplicius Simplicissimus*'un kahramanı, ailesiyle yaşamaktayken uğradıkları bir saldırı sonucunda evinden ayrılır, ormanda yaşayan bir münzevi tarafından büyütülür. Simplicius dünyaya dair hiçbir şey bilmez, adını bile bilmediği için münzevi ona Simplicius adını verir. (ç.n.)

Daha adanmış ve daha hırslı olmayan kimse, gücün içindeki güçsüzlükten, kıymetli bir kariyerin içindeki değersizlik hissinden arındırılmasını anlayamaz. Üstelik sadece makul değil, aynı zamanda teşvik ve teselli edici bir seviyede. Tıpkı Thomas Mann'ın yaptığı gibi.

Nispeten daha dar, kasabalı-Suebyalı ilişkiler içinden gelmiş olan Hesse ise majesteleri krallar, dolandırıcılar, Firavunlar ve papalar olmaksızın idare etti. Sorununun üstesinden, ihtişam ve temsiliyet iddiası ile gelmedi. Gönülsüzlükle karşıladığı dışarıda bırakılmışlığı bir gurur nişanesi olarak değil, aksine, kâr peşinde koşmaktan, sahte sofuluktan, kolonyal, endüstriyel ve ulusal büyüklük hastalığından çökmüş bir toplumun –aykırı kalmak, alışılmış olana uyum göstermeyi reddetmek isteyenler için hayatı cehenneme çeviren bir toplumun– kurallarıyla kendisi arasındaki acı verici, parıldayan bir uyumsuzluk olarak ele aldı.

Hikâye ve romanlarının kişileri, uygarlıktan usanmış Peter Camenzind'den serseri Knulp'a, Bozkırkurdu'na kadar hiçbirini kahraman değildir, köklerinin çevresinden başarıyla sivrilmezler, aksine ızdırap çeken, yalnız, tuhaf kişiler olarak kalırlar; düzen ve başkaları tarafından belirlenen kurallar kendi eğilim ve benliklerine tutunmalarını engellediğinde, her biri kendi yöntemleriyle bunlara karşı savaş açar. Bunlar dışlanmış, maceracı, gezgin ve yeriz yurtsuz insanlardır, bazen de yaşadıkları herhangi bir sıkıntıdan dolayı suç işleyen kişilerdir ve özellikle böyleleri Hesse'nin kendisi gibi alternatif varoluş biçimlerini deneyimlerler. Hesse, otuzlu yaşlarında, “doğaya dönüşün” ekolojik ve bütünleyici yöntemlerinin uygulanabilir ve sürdürülebilir olup olmadığını daha o zamandan tecrübe temek için Monte Verità'daki yaşamı iyileştirme kolonisine girmişti. *Majesteleri Kral*'ın yazarı, topluma aykırı kişilerden,

vejetaryenlerden, sađlık dűşkűnlerinden, manyetizmacılar ve bađnazlardan oluřan bu çıplaklar koműnű içinde hayal etmek gerçekten műmkűn deđil. Sadece bir ay sonra Hesse bűyle tecrűbelerin yarattıđı, kendisini ilk kez řařalı lűks ve gűsteriř yıllarının savařçı kibrine alternatif bir asyatik model içindeymiř gibi hissettiren anakronizmle tedavi oldu. Birkaç yıl sonra, birlikte yařamanın daha farklı insani řekillerini aramak için Hindistan'ı gezmeye gitti. Bunları oranın gűnlűk yařam pratiđi içinde sadece eser miktarda bulması bir řeyi deđiřtirmede. Birlikte yařamanın farklı řekillerine dair bulduđu řeyler yine de; onu, bunları *Demian*, *Siddharta*, *Dođu Yolculuđu* ve *Boncuk Oyunu* gibi kitaplarında Batı insanıl geleneđiyle uyum içinde ele almaya ve bir alternatif program geliřtirme anlayıřına itti. Bu anlayıřın gűncelliđi, kitaplarının gűrleyen tarihsel etkisini kanıtlıyor. Alman edebiyatı tarihinde benzeri gűrűlmemiř řekilde, kitaplarının bir milyondan fazla kopyası dűnyanın dűrt bir yanına dađıldı.

Hesse'nin betimlemelerinde mevcut iliřkilerin eksik yűnlerine dair ne eđlenme ne de alay etme sűz konusudur, tam tersine onda bu iliřkilerin insana layık hale getirilmesine yűnelik tedirgin bir yetersizlik duygusu hűkimdir. Kendisinin, "Műmkűn olanın gerçekleřmesi için imkűnsűz olan tekrar tekrar denenmelidir," řiarına sadık kaldı. Ve kasabalı bir rahip çocuđu olarak, misyoner atalarının dűnyayı iyileřtirmeyi amaçlayan geleneđi içinde, kűűk insanların kaderine yakınlık duydu.

Hansa řehrinin soyluluk geleneđinden gelen Thomas Mann'ın kűkleriyle benzer bađları vardı: Temsilci olanla özdeřleřen bir yakınlık, ortalama insanlarla alaycı bir uzaklık. Dűzmece iddiaları olmayan, verdiđi sűzű tutan, űslubu kendine has bir kurmaca. Hesse için ise kurmaca, bireysel sefaleti yűceltmeyen, aksine tűm çıplaklıđıyla ortaya seren "ruh biyografileri"ndeki

günah çıkarma ve katarsistir. Hesse'deki içe dönüklük; kahramanlarını, onların dışsal özelliklerini sayfalar dolusu betimleyerek nasıl karakterize edeceğini bilen Thomas Mann'da dışa dönüklüktür. Hesse kahramanlarıyla ve onların davranış biçimleriyle duyarlığı sınırlayan bir özdeşleşme halindedir. Biri mesafeli bir gözlemci, diğeri ise gençlik isyanının ve ideallere sadık olma ihtiyacının cisimleşmiş halidir.

Bu kadar farklı mizaçların buluşması mümkün mü? Biri başkaları tarafından anlaşılmaya ve bunun gerçekleşmesi için herkes tarafından Almanya'nın Öğretmeni olarak kabul edilmeye susamış, diğeri iktidar ilişkilerinin bulunduğu her topluluktan uzak kalmaya çalışan bir bozkırkurdu.

Ama sanatta öncelikli olan şey yetkinlik olduğundan, kıskançlık gütmeyen Hermann Hesse için bir başlangıç yapmak güç olmadı. Meslektaşıyla birlikte oynadıkları heyecan verici oyunu, Thomas Mann'ın uzun hikâyelerden oluşan *Tristan* kitabıyla ilgili 1903'te yazdığı bir yazıyla başlatan da Hesse'ydi.

O zamanlar yirmi altı yaşında olan Hesse, meslektaşı hakkını da 1903 yılında yazdığı bu ilk kamuya açık yazıda, Thomas Mann'ın bin sanatçı gücünde bir hırsa sahip olduğu “zannedilebilir,” diye yazmıştı. “*Buddenbrooklar*'da serinkanlılıkla ve devasa bir malzemenin ağır yüküyle çalıştığının farkında olan bir atletti, *Tristan*'daysa çıtı pıtı bir hokkabaz, bir ıvır zıvır ustası gibi görünüyor.” Bu yeni hikâyeler ne gülünecek kadar komik, ne de ağlanacak kadar ciddi. “Böyle bir alaşım ortaya çıkaran kişi asla bir sanatçı olamaz, ancak yetersizlik şarabını fazla kaçırılmış biri olabilir ki bu şarap olmadan bir sanatçı böyle bir yazıcıya dönüşmezdi.” 1909'da ise şöyle yazmıştı: “Müthiş tasvir etme yeteneği ile gelişmiş şüpheli aklı dengeleyen Thomas Mann, yaratıcı edebiyattaki belki de

tek entelektüel. Onun uzun hikâyeleri, öyküden çok karakter çalışması. Fakat hepsi tek kelimesine varana kadar özgün, anlaşılması kolay ve kılı kırk yararcasına kaleme dökülmüş, tamamen yapaylıktan uzak, sanattan anlayanlara layık birer sanat eseri.”

Münih'te yaşayan Thomas Mann *Neue Zürcher Zeitung*'da yayımlanan bu değerlendirmeleri gördü mü, bilmiyoruz. Ama *Peter Camenzind*'in yazarıyla bundan dört ay sonra bir Münih otelinde tanıştığını biliyoruz. 1904 Nisanı'nın ilk günlerinde her ikisinin de yayımcısı olan Samuel Fischer, yayınevini yeni umudu olarak gördüğü iki yazarı bir otele davet etmişti. “İkimiz de bekârdık,” diye hatırlıyor Hesse, “üstelik kılık kıyafetimizden birbirimize pek benzemediğimiz rahatlıkla anlaşılıyordu.”

Ezop'un ünlü fablındaki gibi zarif şehir faresi olan Thomas Mann'ın, Hermann Hesse'yi basit bir tarla faresi olarak gördüğü, Şubat 1907'de *Die Neue Rundschau*'nun yayımcısına yazdığı cevaptan anlaşılıyor. Yayımcı Occar Bie, çalışma arkadaşı Thomas Mann'ın, Hesse'nin yeni kurduğu Münih'te çıkan kültür dergisi *März*'e kaçacağından endişeleniyordu. Thomas Mann, Hesse hakkındaki düşüncelerinin günümüze ulaşan ilk ifadesinde “Tasalanmayın,” diyordu, “*März*'i vasat ve kaba buluyorum. Politik olarak Güney Almanvari; edebî olarak ise Hermann Hesse'yi –tabii ki sanat eleştirmeni değilim ama– fazla iddialı bulmuyorum.” Thomas Mann tam bu sıralarda *Majesteleri Kral*'ı yazıyordu, bu ustalıklı eser, yazarın hâlâ demokrasiden oldukça uzak olan kendi portresini yansıtıyordu; imparatora ve anlamsız otoriteye sahip Prusyalı Hohenzollern Hanedanı'nın kalıtsal üstünlüğüne karşı giriştiği hamlelerin yenilgisi bakımından Hesse'nin doğayla yakın ilişki içinde olan *Peter Camenzind*'inden ya da *Çarklar Arasında*'sından oldukça

uzaktı, ancak bir müzisyeni konu edinen Hesse'nin muhtemelen onunla aynı zamanlarda yazdığı *Gertrud* romanındaki sanatçı sorunsalından pek de uzak sayılmazdı. Hesse Thomas Mann'la ilk karşılaşmalarından Kasım 1904'te Alexander von Bornus'a yazdığı bir mektupta bahsetmişti: "Müniht'e beraber bir akşam geçirdik, onu hoş ve cana yakın buldum."

1910'da ise Hesse'nin, meslektaşı üzerine ikinci yazısı, "Yeni Yayımlanan İyi Kitaplar" başlığıyla *März* dergisinde yayımlandı. Bu, *Majesteleri Kral* hakkında, bütünüyle eleştirel olmayan üç sayfalık bir tavsiye yazısıydı. Bu yazıyı, Hesse'nin eleştirel yaklaşımından ziyade, yazının Hesse'nin sözümlerine ona saflığıyla Thomas Mann'ın entrikacı anlatım üslubu arasındaki farkı çok açık bir şekilde sergilemesinden dolayı daha ayrıntılı ele almak istiyoruz. Hesse yazısına yine, *Buddenbrooklar*'dan bahsederek başlar ve onu, insanın hayatı boyunca yaşadığı tecrübelerle karıştırabileceği türden bir roman olarak nitelendirir. "*Buddenbrooklar* o kadar önceden planlanmamış, icat edilmemiş; doğanın bir parçası kadar doğal ve inandırıcı bir eser ki; okurken insan estetik kaygılarını unutuyor ve doğal bir vakayı izler gibi kendini kaptırıyor." Buna karşın *Majesteleri Kral*, "ilgiyle, sevgiyle, hayranlıkla takip ettiğimiz bir beklenti; ama diğerinde olduğu gibi kendini kaptırarak okunan bir eser değil." Thomas Mann'da yüksek kültürden kaynaklanan hazzın güveni vardır; fakat saf dehanın kendinden emin güveni yoktur. Saf yazar okuru kesinlikle düşünmez. Thomas Mann ise kuruntulu entelektüel olarak, okuru bir yandan ona alayla yaklaşabileceği, diğer yandan kolaylıklar sunabileceği ve ipuçları verebileceği bir uzaklıkta tutmaya çalışır. Bu eğilim, karakterlerin tipikleşmiş davranışlar sergilemelerinde, isimlerle ve maskelerle oynanan berbat bir oyunda kendini gösteriyor: "Mesela yeşil yüzlü ve kırmızı

sakallı Doktor Überbein’la, köprücük kemikleri dışarı fırlamış Bayan Unschlitt’le (sabun üreticisinin kızı), ve gazete kupürleriyle uğraşan Bay Schustermann’la tanışıyoruz.” Bu kişiler maskeden başka bir şey değil. Mann’ın harikulade müşfik doğa tasvirlerini veya sanat üzerine yazdığı parlak cümlelerini okuyanlar, aynı Mann’ın sanatını nasıl böyle hor kullanabildiğini düşünmeden edemiyor. Bu nükteli, eğlenceli ve onu içten içe memnun eden seyirciye oynama işiyle; her türlü inceliği, gerçeği, gerçekten söylemeye değer olanı aktarmak için sıradan okura bir nevi üstünlük tanıyor, ancak bu söylediklerini öylesine zarif ve kişiye hissettirmeden söyleyiveriyor ki sıradan okur bunu fark edemiyor. “Biz, Thomas Mann’dan bir kez olsun, okuru hiç düşünmediği, kimseyi baştan çıkarmaya ve kimseye alaycı yaklaşıma çalışmadığı bir roman okumak istiyoruz. Böyle bir romanı hiç okuyamayacağız, isteğimiz adil değil, çünkü Mann için bu kedi fare oyununun hayati bir önemi var.” *Majesteleri Kral*’dan yine de hoşnuduz. Çünkü bu zeki adamın elinden çıkan en sıradan eser bile ortalamanın çok üzerindedir, diyerek yazıyı sonlandırıyor.

Hesse, bu eleştirinin bulunduğu *März* sayısını, kişisel olarak da tanıdığı Thomas Mann’a, Ludwig Thoma’yla çıkardıkları bu dergide beraber çalışma önerisini yineleyen bir davetle birlikte gönderdi.

Thomas Mann, Hesse’nin eleştirisine verdiği cevapta, okurla bilinçli bir flört içinde olduğunu kabul etmez; kullandığı karikatürize isimleri ve yan karakterlerin sürekli aynı dışsal özelliklerinin tekrar etmesini, Richard Wagner’in “kışkırtıcı sanatına” duyduğu, “onu belki de sürekli yönlendiren, hatta yozlaştıran” tutkusuyla açıklar.

Thomas Mann'ın burada dikkat çektiği ve son romanlarına kadar gerçekten hiç vazgeçmediği, Richard Wagner'in "bütünlüklü sanat anlayışına" ve sürekli tekrarlanan bağlantılar zinciri olarak *leitmotiv* tekniğine olan; coşkunluk, anıtsallık ve davetkâr tahrik olarak düşünülen eğilimidir. Çünkü, "patetik bir oyuncu" olarak tanımlamaktan çekinmeyeceği kadar sevgi-nefret ilişkisiyle bağlı olduğu bu müzisyen tarafından damgalanmış olmak, Thomas Mann'ın ilk eğitsel deneyimiydi ve bu deneyim, olumlu ya da olumsuz anlamda onun peşini hiç bırakmayacaktı. Wagner'in Niebelungen ile gerçekleştirdiği gövde gösterisi⁷ Thomas Mann'ın I. Dünya Savaşı'ndaki Almanya'nın düşmanlarına, özellikle de ağabeyi Heinrich'in değer verdiği Fransız komşularına yönelik alaya almaya varan romantik milliyetçi tutumunda da yankısını bulmuştu.

Hesse'nin müzikal tutkusu 15. yüzyıl ile 18. yüzyıl arasındaki döneme; Barok müzikten harmoni ustası Bach'ın kristalize düzenlemelerine, Mozart'tan Chopin'e ve Thomas Mann'ın da sevdiği Franz Schubert'e yönelir. Hesse Karl Dittenger'e yazdığı 1949 tarihli bir mektupta Thomas Mann'ın müzikle ilişkisinden bahseder: "Bu romantik, duygulu bir ilişki, ama o muazzam bir çabayla, bundan entelektüel bir ilişki yarattı." Wagner üzerine sonraki konuşmalarında çok tartışmış olmaları. Nasyonal Sosyalistler 1934 yılının Mart'ında Wagner Festivali düzenlediklerinde Hitler besteciyle kendisini üstü kapalı bir şekilde karşılaştırmıştı. Hesse bunun üzerine Thomas Mann'ın düştüğü duruma içten içe sevindiğini belli ederek ona şöyle yazdı: "Wagner'in yapmacıklığı ve megalomanisi hakkındaki küçümseyici ve eleştirel yaklaşımınız noktasında sizinle

7 Richard Wagner'in "der Ring des Niebelungen" (Nibelung'un Yüzüğü) isimli Nibelung destanından yola çıkarak hazırladığı dört bölümden oluşan epik opera. Bu eserin Wagner'in Yahudi düşmanlığını örtülü bir şekilde yansıttığı düşünülmektedir. (ç.n.)

hemfikir olduğumu biliyorsunuz, bunlara rağmen ona olan sevginizi saygın ve dokunaklı bulmakla birlikte, bu sevginin benim için bütünüyle anlaşılır olduğunu söyleyemem. Dürüst olmak gerekirse; ona tahammül edemiyorum. Wagner'in Hitler'le karşılaştırıldığı gazeteyi gördüğümde size karşı aşağı yukarı şöyle konumlanmışım: 'İşte, sizin Wagner'iniz bu! Bu şeytan ruhlu, insafsız başarı budalası şimdiki Almanya'ya çok yakışan bir put, büyük ihtimalle Yahudi olduğu için de Almanya'ya ondan daha çok yakışan bir put bulunamaz.'

Ama Thomas Mann'ın Richard Wagner'e duyduğu gibi, henüz dokuz yaşında başlayan bir tutkuya etki etmek pek mümkün değildir, tıpkı "Hitler Kardeş" in⁸ Wagner'i istismar etmesinin engellenebilir olmadığı gibi. Thomas Mann 1939'da yayımlanan "Hitler Kardeş" başlıklı göz alıcı makalesinde Hitler'in engellenmiş ressamlığının büyüklük hastalığıyla bütünleşen bir politik komplekse dönüştüğünü son derece geçerli nedenlere dayandırarak açıklamıştı. (Roma imparatoru Nero, ya da nasyonal sosyalistlerden Joseph Goebbels gibi politik bozguncular, erken yaştaki edebî uğraşları yayıncılar tarafından reddedilen başarısız sanatçılardı.)

Thomas Mann'ın, Wagner'e karşı güvensizliği aşikâr olan Hesse'yi 1947'de birlikte gezmek için Tribtschen'e gitmeye ve oradaki Wagner müzesini gezmeye teşvik etmesinde kışkırtıcı bir şeyler olduğu söylenebilir. Bununla ilgili Hesse bir mektupla şöyle yazar: "Hatıralarla dolu bu güzel odaları, son derece yavan bir şekilde onunla gezmek çok garipti. Ben tek eleştirel söz etmedim, ama o yine de kahramanını aklamaya ve onun her şeye rağmen büyüklüğünü takdir etmeye kendini

8 "Bruder Hitler", Thomas Mann'ın 1938'de Almanya'da yayımlanan, fakat daha sonra geri çekilen makalesi. 1939'da Amerika'da tekrar yayımlanmıştır. (ç.n.)

sorumlu hissediyordu. Yan odalardan birinde, gençken uğruna sadece pazar günü için Basel'den Luzern'e sık sık gittiğim Nietzsche'den birkaç parça gördüm. Bu parçalar için gittiğime değdi, diyorum.”

Nietzsche'yle yine ortak yönlerin zeminindeyiz. Nietzsche, *Doktor Faustus*'un yazarı için olduğu gibi “Zerdüşt'ün Dönüşü”nün yazarı için de hayati önemi olan bir pusula ibresi. Thomas Mann'ın Nietzsche'ye saygı duyması, onun çöküş döneminin en deneyimli ruh bilimcisi olmasından kaynaklanır. Hesse ise Nietzsche'ye, vatanseverlik karşıtlığından ve her türlü kolektivizmi eleştirmesinden dolayı saygı duyar, zira bunlar için gerekli olan tek otorite bilinçtir. Duydukları sevgi bir tarafa, ikisinin Nietzsche'yi sahiplenmeleri arasındaki fark, yeni başlayan ilişkilerinin I. Dünya Savaşı'na kadar neden uzun aralıklarla devam ettiğini de açıklıyor.

Hesse 1912'de Almanya'dan ayrıldı ve ailesiyle birlikte İsviçre'ye, karısının memleketi Bern'e yerleşti. Özellikle Berlin'deki gerçek “saltanat ihtişamının”⁹ huzursuzluğundan, onun şaşaalı hükümdarlığından uzaklaşıp *Simplicissimus* ve *März* dergilerindeki çalışmasına yöneldi. I. Dünya Savaşı'nın başlamasını Hesse sürgünde deneyimliyor, Thomas Mann ise Münih'ten takip ediyordu. Bu durum, bu sersemleten felakete tepki verme biçimlerinin tamamen farklılaşmasına katkı sunmuş olabilir. Gerçi Hesse de, mektuplarından ve günlüklerinden bildiğimiz gibi 1915'e kadar yurttaşlarına karşı dayanışma ve yakınlık duygusundan azade değildi, ama Avrupa'nın ulusalcı özyıkımını barbarca ve çağdışı buluyor-

9 Thomas Mann'ın *Königliche Hoheit* romanının Türkçedeki karşılığı. Eser Türkçeye *Sarayda Bir Macera* ve *Majesteleri Kral* isimleriyle çevrilmiştir. Ancak söz konusu çeviriler buradaki anlamı karşılamamaktadır. Bu yüzden sadece bu kısımda “Saltanat İhtişamı” karşılığı tercih edilmiştir. (ç.n.)

du. Yegâne umut; savaşın sonunda monarşiyi yok edeceği ve Almanya'ya daha sosyal bir toplumsal düzen hediye edeceği umudu, bir süre onu kırımın yerinde olduğu düşüncesine yönlendirdi. Ama açıklamaları, 1914 Ekimi'ndeki "Ah dostlar, daha yumuşak bir tonda!" çağrısından, 1919 Ocak'ındaki "Zerdüş'tün Dönüşü" ne kadar hepsi Almanya'nın saldırganlığını hedef almıştı.

Yakın zaman önce ölen Thomas Mann araştırmacısı İsviçreli Hans Wysling, başyapıtı; her bakımdan önemli bir çalışma olan Thomas Mann belgesel-biyografisinde Hesse'yle birlikte Thomas Mann, Hofmanstahl, Musil, Döblin, Kerr ve diğer birçoklarını savaş tellalı olarak sayar.

Bunu belgelemek için Thomas Mann'ın "Savaş Dönemindeki Fikirleri"nin bulunduğu sayfanın yanına, iki sayfa halinde, diğer yazarların savaş dönemi üzerine millî yayımlarını gösteren on iki benzer belge sunar, bu belgelemeden nasibini alamayan sadece Hesse'dir. Çünkü Hesse'ye ait böyle bir belge yoktur. Thomas Mann'la birlikte on iki diğer yazarın o dönemde vatanseverlik ateşine yenik düştüklerine dair sunduğu belgeler sorumluluğunu hafifletebilir. Ama Hesse'nin Almanya'yla ilgili politik tutumunun farklılığını yok sayması, ona yönelik sonraki isnadının en önemli dayanaklarından birinin üstünü örtmüş oluyor. "Büyücüler" arasında onurlu bir dayanışma var, ama büyücü çırakları arasında politik farklılıkları saptırma eğilimi var ki bu Thomas Mann incelemesini bir yere götürmez. Thomas Mann'ın yaşamındaki talihsiz temsillerin, temsilci olma ihtiyacıyla çalışmalarında olağanüstü üretkenliğe dönüşen bir kaynak olduğunu, onun bu kaynağı Monarşik Almanya'nın "saltanat ihtişamıyla", I. Dünya Savaşı'nda asker kral Büyük Friedrich'le bütünleşerek yaratıma dönüştürdüğünü ya da Weimar Cumhuriyeti'nde Prusya Akademisi'nin